

FEKETE NORBERT

Kritikai műfajok és (ál)névhasználat a 19. század első felében

1826-ban Toldy Ferenc a következőket javasolja Bajza Józsefnek folyóirat-tervezetében, amely megalapozta a korszak egyik legjelentősebb kritikai sajtóorgánumát az általuk szerkesztett Kritikai Lapokat: „a »Kritikai levelek« tárgya pedig minden volna [...] könyveknek vizsgálatai vagy gúnyolatai; satyrikus epigrammok recenziók recenzióji, kritikus levelek [...] Semmi forma ki nem volna belőle zárva”.¹ Felsorolása arra mutat, hogy a korszakban széles fikciós és nem fikciós műfaji hagyomány állt a recenzens rendelkezésére, ami kéziratban és nyomtatásban egyaránt megjelent. A kortársak nem tettek különbséget a nem kritikai műfajok esetében a nyomtatás és a kéziratosság között: mind a két mediális teret ugyanolyan legitimnek tartották.² A sajtó alól kikerülő kritikák kérdése azonban neuralgikus pontnak számított a korabeli értelmezői közösségekben. Különösen az integrált irodalmi felfogást képviselő literátorok (pl.: Kisfaludy Sándor, Berzsenyi Dániel) tekintették káros, a nemzetet megosztó írásoknak a recenziókat, ezért a korszak kritikávitáiban aggódva szemlélték térnyerésüket. Úgy vélték, hogy a recenzensi gyakorlat csak egy teljes nemzeti felhatalmazással rendelkező tudósokból álló testület keretei között jelenhet meg. Ellenben a strukturált irodalomszemléletet képviselő szerzők (pl.: Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Szemere Pál) szerint a kritika alapvetően szükséges műfaj a hazai irodalom fejlődéséhez, az írók és az olvasók ízlésének, esztétikai érzékének csiszolásához, ezért kiemelten támogatták a műfajt.³ A kritikusok önvédelemből, és elveik közlésének érdekében folyamatosan keresték a megfelelő műfaji és szerzői névhasználati kereteket a recenzensi megszólalásra. Dolgozatomban a korszak kritikusai által választott műfajok

és mediális terek szerzői névhasználati normáinak feltárását és ezek alkalmazását vizsgálom a nyomtatásban megjelent recenziókban, illetve az esztétikai-kritikai epigrammákban.

Nyomtatott recenziók

A' kritikáról című tanulmányában Kölcsey rávilágít a nyomtatásban megjelent bírálatokkal szembeni fenntartásokra, amit abból a korabeli értelmezésből eredeztet, hogy a közvéleményben a műfaj „ócsárlásnak és hibák után leskődésnek” tűnt.⁴ Szerinte a nyomtatásban közölt recenzióhoz előszeretettel kapcsolták egyrészt azt a képzetet, hogy nem vonzza az olvasókat, akik valószínűleg így kevésbé lesznek hajlandók folyóiratokra költeni; másrészt hogy az írókat elriasztja az írástól, ami hátráltatja a nemzeti irodalom kibontakozását és gyarapodását; harmadrészt hogy a műfaj hangnemét általában ócsárlásként értelmezték. „Az újabb Recenzenseknek nagyobb részét többnyire a' gyalázásnak, üldözésnek fekete maniaja rázza.” – írja Kisfaludy Sándor *A' Recenziókról* című tanulmányában.⁵ Ő arra mutat rá, hogy korának kritikusi gyakorlatát leginkább a gyalázás és a mocskolódás határozta meg, ami törvényszerűsnek számított a korabeli jogrend alapján. A kritikai gyakorlat így könnyedén személyesítésnek (dehonesztáció) minősülhetett, ami „valami erköltsi vétekeknek, vagy [...] Pólgári hibának, deféctusnak, a' szemre való hányás[át]” jelentette, ami „akár szóval, akár írással” egyaránt megtörténhetett.⁶

Kölcsey említett tanulmányában szintén a jog világából származó eredetet keres a recenziókkal kapcsolatos tiltakozásra. Szerinte ez arra vezethető vissza, hogy a nyomtatott szót a megyei és országgyűlésekben a szólás szabadságához szokott nemesek egyértelműen bírósági végzésként értelmezték, amelyet gondolkodásuk szerint csak törvényhatóság hozhatott. Ennek egyetlen folyóirat vagy önállóan megjelent recenzió sem felelhetett meg.⁷ Ezeket figyelembe véve nem meglepő, hogy a közönség hűvösen fogadta a bírálatokat. A kritikák már a 18. századi folyóiratokban megjelentek, de nem örvendtek népszerűségnek, ami gyors visszaszoruláshoz vezetett, és egészen 1814-ig az Erdélyi Muséum, majd 1817-ig a Tudományos Gyűjtemény megindulásáig döntően csak osztrák és német lapokban jelenhettek meg a magyar recenzensek bírálatai.⁸

Ebben a környezetben a recenziók szerzői nemcsak szövegeik különböző nevekké váló ellátásával törődtek, hanem élénk érdeklődést mutattak a névhasználat kérdéskörének elmélete iránt is. Ennek példája Kis János *Észrevétel a' fonák Recenziókról* című értekezése, melyben a Tudományos Gyűjteményben a B-h áljel alatt publikáló szerző kritikájára reagálva fejtette

ki a névhasználattal kapcsolatos elképzeléseit.¹⁰ Kis a bírálat legnagyobb hibájának az anonimitást tartotta, ami a korabeli értelmezésben egyszerre jelentette az álneves és a névtelen közléseket.¹¹ Az anonimitás szerinte „gyanús”, és előre felhívja a figyelmet az írás problematikusságára, aminek az elkerülése érdekében a következőket javasolja: „[k]i kell hát tenni a’ nevet, kivált a’ sértegető írásokban, mivel különben is ritka titok, a’ mi világosságra ne jöjjön.” Egyértelműen arra szeretné szorítani a kritikusokat, hogy tüntessék fel nevüket írásaikban, hiszen a névtelenség jelentette titok nem nyújt teljes védelmet, és lelepleződés esetén saját magukat hozzák kellemetlen helyzetbe a nemzet, vagyis az egyik legtekintélyesebb nyilvánosság előtt. Az anonimitás tiltása megszelídítené a recenziók tónusát, amely hosszú távon a műfaj elfogadásához vezethetne. Kis szerint az alapvető kritikai szabályokat be nem tartó, névtelenül publikáló recenziós alapvetően felkelti az olvasó kíváncsiságát, hogy: „ki legyen a’ [...] mitsoda hivatalú, ’s mitsodás characterű ember”.¹² Ebben az interpretációban a szerzői név hiánya az olvasó elbizonytalanodásával jár, akinek így semmi sem áll rendelkezésére a recenziós személyének megállapításához. A recenziók alatt Kis nemcsak a pusztán szerzői név feltüntetését várta el, hanem további olyan információkat is, amelyek az illető származására vagy polgári státuszára utalnak, amik alapján felmérhető a kritikus témához való hozzáértése, illetve garantálják azt, hogy személyét tekintélyként el lehet fogadni a mű megítélésakor.¹³ Ez azonban B-hról egyáltalán nem derül ki, sőt recenziója olyan „szenny és epés” beszéddé válik a névtelenség hamis biztonsága miatt, amelyet csak botrányozással lehet olvasni.¹⁴ Kis lesújtó véleményét arra alapozza, hogy a szöveg nem teljesíti a jó kritikával kapcsolatos elvárásokat, hiszen „valamelly Munkának summáját, tzeljät, ’s betsét” nem vagy csak nagyon elenyésző mértékben taglalja. Ennek hiányában sokkal inkább fonák recenzióként értelmezi azt, ami a diskurzust hátráltatja.¹⁵

Vele szemben a Δ áljelű szerző 1823-ban, a Tudományos Gyűjteményben eltérő véleményt fogalmazott meg: „mi köze is a’ nevezetnek az az ítélet mivoltához? nem mind egy é akár ki mondja az igazat, a’ valót; vagy ellenben a’ helytelent, a’ botrányoztatót? és megmásolhatja e’ ezeket a’ tsupa megnevezés?”¹⁶ A szerző egyértelműen kifogásolta, hogy a recenziós kötelező legyen feltüntetni a nevet, hiszen annak megjelenítése nem változtat a kritika minőségén, viszont könnyen személyeskedésekhez vezethet.¹⁷ Amíg Kis szerint a feltüntetett, akár tematikus információkkal bővített szerzői név az olvasót segíti a bíráló tekintélyként való elfogadhatóságában, addig Δ ezektől teljesen megszabadítaná a recenziót, és azt tartja a legfontosabbnak, hogy a kritika részrehajlatlan legyen. Szerinte Kis bírálatában összemosta a recenzió és a „sértegető írás” (gúnyirat) műfaji kategóriáit, amelyek közül az utóbbi nem tekinthető kritikai műfajnak, sőt foglalkozni is méltatlan vele. Δ megköveteli, hogy a bírálat szigorú, elfogulatlan, és az esztétikai-kritikai

szempontokat érvényesítő ítélet legyen. Ennek megvalósulása érdekében szükségesnek vélte a szabad névhasználat fenntartását.¹⁸ Szerinte a névtelenség lehetőségének tiltása azt eredményezné, hogy egyrészt nem változna a bírálatok személyeskedő stílusa; másrészt azok nem lennének képesek az elfogulatlan ítélet meghozatalára; harmadrészt a tanítói funkció ellátására, így végül „merő tömjénező intézetekké” silányulnának, ami aláásná a műfaj létjogosultságát.¹⁹

Az ellenérzések leküzdésére szolgált Kazinczy stratégiája, aki szerint a recenziót elfogadhatóvá teszi, ha a szöveget megjelenés előtt megmutatja a megkritizált írónak, ezzel elejét véve a súrlódásoknak. Kazinczy Kisfaludyról az *Annalen*-be írt bírálatát kényes pontnak számított, hiszen egy közkedvelt szerző alkotásait élesen, név nélkül, egy idegen nemzet előtt, és egy külföldi folyóiratban bírálta, ami sem az alkotónak, sem a rajongóinak nem tetszett. A recenziók, illetve a *Himfy*-epigramma kettejük viszonyát megrontotta, amit azzal igyekezett áthidalni, hogy Ruszek apát közvetítésével felvette a kapcsolatot a költővel, hogy békülést kezdeményezzen. Kazinczy az ez úton írt levelek egyikében azt állította, hogy a megjelenés előtt recenzióját megküldte Kisfaludynak, hogy az esetleges tévedéseket észrevegye, így a kritikus a hibáit még időben javítani tudja. A Kazinczy–Kisfaludy-levelezésben azonban nincsen nyoma ennek a „korrektúrafordulónak”. Mindenesetre Kazinczy arra hivatkozott, hogy az *Annalen*-ben közölt recenzió negatív fogadtatása miatt az Erdélyi Múzeumban magyarul való újraközlésénél azért vállalta nevét, hogy a közönség számára is egyértelmű legyen szerzősége. Az íróval való láttatás a recenziók testületi ellenőrzése helyett, a szerző és a kritikus privát diskurzusában (magánlevelezésben) tartotta volna a bírálatok javításának kérdését.²⁰ A módszer részleteit azonban nem ismerjük meg, így azt sem, hogy meddig mehetett volna el a javítás, mennyire engedte volna a kritikus beleszólni a szerzőt a bírálatba. A láttatás gyakorlata azonban egyértelműen felfedi a nyilvánosság előtt a recenzens személyét. Talán nem véletlen, hogy Bajza évekkel később a Pyrker-pörben elítéli Kazinczy módszerét, mert a közlés „egy sereg jeremiádot szokott maga után vonni”.²¹ A *Kritikai Lapok* redaktora szerint ez a gyakorlat a szerkesztői munkát lehetetlenítette volna el, ezért nem javasolta ennek alkalmazását, még akkor sem, ha ezzel a recenzensi tévedések kiküszöbölhetővé tehető.

Esztétikai-kritikai epigrammák

A nyomtatott kritikával szembeni ellenérzések miatt az antik előzményekre építő esztétikai-kritikai epigramma fikciós műfaja alkalmas kereteket biztosíthatott a recenzió feladatainak betöltésére. A korabeli műfajértelmezés

alapján a római vagy martialisi epigramma nemcsak tömörített kritikaként funkcionálhatott, hanem szatíraként is, ami felhasználható az írói hiányosságok felmutatására.²² Ez a műfaj alkalmas kereteket biztosított Kazinczy számára, hogy saját esztétikai és kritikai elveit szélesebb körben is terjeszteni tudja. A széphalmi mester *Tövisek és virágok* címet viselő epigrammakötetét névtelenül publikálta 1811-ben annak ellenére, hogy egyes készülő darabjait megküldte levelezőpartnereinek, amivel egyúttal felfedte szerzőségét.²³ Véleményem szerint a *Tövisek és virágok* esetében Kazinczy egy kísérletének lehetünk tanúi. Maga a kötet anonim, de a külső címlapon feltünteteti a kiadás helyét: Széphalom, amit akár értelmezhetünk szerzői azonosításként is. Kazinczy azzal, hogy birtokát jelenítette meg saját neve helyett, intézményesítette az általa képviselt kritikai gyakorlatot, és az ország más, regionális irodalmi központjaihoz hasonló pozícióba emelte magát. Ellenfeleit gyakran nevezte vagy vonta össze egy földrajzi kategória alatt, például: Debrecen, Tuladuna.²⁴ A Széphalommal pedig jelezte, hogy személyében ő is az irodalmi élet egyik önálló, legitim centrumát testesíti meg.

Kazinczy a hazai folyóirat-kritika hiánya miatt a publikumnak a recenziós tónushoz való hozzászoktatásaképpen nyomtatásban jelentette meg epigrammáit, melyeknek kritikai élét Berzsenyinek azzal magyarázza, hogy: „[s]ok szabad *versben*, a' mi prózában *nem szabad*”.²⁵ Felfogásából tükröződik, hogy kritikai epigrammaiban vaskosabb hangot üthetett meg, mint a recenziókban, amelyet jól mutat többek között az *Epigrammai morál* című darabja is, ami reprezentálja az ebben a műfajban alkalmazott kritikusi attitűdjét, amely szerint az esztétikailag gyengébben teljesítő szerzőt recenziójának joga van erős szavakkal illetni.²⁶ A saját vélemény nyílt megfogalmazására a műfaji keretek biztosította lehetőségeken túl Széphalom intézményének vállalt szerepe is ösztönözhetette. Fontos megjegyezni, hogy elsődlegesen saját elveit kívánta közvetíteni, és nem arra törekedett, hogy megsértse a szerzőket. A kötet alkotásai azonban jelentősen felborzolták a kedélyeket. A legnagyobb felzúdulást a talán *Himfy*-epigramma váltotta ki, melyben Kazinczy saját szelekciós elveit propagálta. Erre mutat az is, hogy a botrányt kiváltó művet nem, csupán a benne szereplő nevet vetette el: a tervezett újabb verzióban már nem Himfy, hanem Csokonai verseit égette el Daykával.²⁷

A recenziók kiszorulása a honi irodalomból éppen úgy indokolhatta az epigrammák anonim közlését, mint a versek szatirikus, csipkelődő műfaji jellemzői. A Széphalom szerzői azonosítással megjelent epigrammagyűjtemény a szélesebb nyilvánosságot informálta egy érvényesíteni kívánt kritikusi gyakorlatról, és egy lehetséges irodalmi kánon felmutatásáról.²⁸ Lényeges tisztázni, hogy Kazinczy választott „neve” hogyan illeszkedett saját névhasználati gyakorlatába. Korábban, az Orpheusban

megjelent különböző műfajú alkotásait bizonytalan megfontolásból, de nagy változatossággal látta el álnévvel, saját nevével, vagy hagyott anonimitásban.²⁹ Ezzel szemben a Magyar Museumban megjelent *Szigvart Klastromi történetéről* írott recenziójában már egy szemléletbeli fordulatot jelent be: „[r]ecenzióim soha sem fognak nevem nélkül meg-jelenni. Ki teszi-fel tehát felőlem, hogy személyemet a' Meg-sértettnek meg-támadásául ki-tenni, és nyugodalmamat fel-háborítatni akarnám?”³⁰ Ettől az elképzeléstől azonban eltért, amikor az *Annalenben* megjelent recenzióit – többek között Kisfaludyról – névtelenül közölte.³¹ Amikor 1814-ben az Erdélyi Muséumban magyarul, újraközli az említett szöveget, már feltüntette rajta saját nevét, és korábbi névtelenségét azzal magyarázza, hogy annak közlését a folyóirat „nem kívánta”.³² Ebben az esetben a beszédhelyzet megragadásának esélye vezethetett oda, hogy ideiglenesen felfüggesztette korábbi fogadalmát, és meghajolt a külföldi lap szerkesztési elvei előtt. Ezt követően a korabeli irodalmi élet egyik mértékadó alakjaként a névtelenség alkalmazásának ellenfeleként lépett fel, így kritikusként túlnyomórészt csak saját nevét vállalva nyilvánult meg.³³

Összegzés

A fentebbiek alapján elmondható, hogy a szerzői névhasználat kérdései szerteágazó diskurzust alakítottak ki a 19. század első felének kritikáráról szóló vitáin belül. Ennek a problémának jelen tanulmányban csupán a nyomtatott recenzió műfajaival való összefüggéseket állt módomban feltárni. A kritika alapvető műfaji sajátosságának az ítélet kimondását tartották. Erről a véleményalkotók egyik csoportja azt vélte, hogy ezt a mindennapi élet viszonyaitól függetlenebben kell megvalósítani, amihez a recenzens szabad névválasztása jelentős segítséget jelenthet. Ezzel a módszerrel megakadályozhatónak tartották, hogy a recenzió pusztán tömjénezéssé váljon. A véleményalkotók egy másik csoportja szerint a kritika akkor mond le az elfogulatlan ítéletről, ha engedélyezik a szabad névválasztást, ugyanis ez lehetőséget ad a recenzens inkompetenciájának takargatására, másrészt ezzel a bírálatot gúnyirattá alacsonyítják le. Ezért javasolták, hogy a kritikus tüntesse fel nevét, amivel garantálja, hogy a nemzet előtti beszéd nyilvánosságában nem hoz magára szégyent. Mindkét esetben a névválasztás kérdése kulcsfontosságú a műfaj célkitűzésének megvalósításához. Kazinczy példája árnyalja ezt a teoretikus kettőséget: irodalmi vezéregyéniségként az anonimitás ellenfeleként lépett fel, viszont a recenzensi beszédlehetőség megragadásának lehetősége, melyre kezdetben csak külföldi lapokban nyílt lehetősége, arra bátorították, hogy

vállalja a névtelenséget. Hasonló megfontolások vezették akkor is, amikor saját kritikusai gyakorlatának intézményesítését szolgáló epigrammakötetét Széphalom szerzői azonosítással adta ki. A (gyakran névtelenül vagy álnéven megjelenő) recenziókkal szembeni ellenvetések tompítására pedig az íróval való láttatást javasolta, ami azonban nem változtatta meg a recenziókkal szembeni negatív attitűdöt.

Jegyzetek

¹ Toldy Ferenc (a továbbiakban: Toldy) Bajza Józsefnek (a továbbiakban: Bajza), 1826. jan. 21. = BAJZA József és TOLDY Ferenc *Levelezése*, s. a. r. OLTVÁNYI Ambrus, Bp., Akadémiai Kiadó, 1969 (A Magyar Irodalomtörténetírás Forrásai, 9), 276–277.

² LABÁDI Gergely, „meg-írott könyv” és „nyomtatott ének”: *Kéziratos és nyomtatott kultúra a XVIII. század utolsó harmadában* = *Historia Litteraria a XVIII. században*, szerk. CSÖRSZ Rumen István, HEGEDŰS Béla, TŰSKÉS Gábor, BRETZ Annamária, Bp., Universitas Kiadó, 2006 (Irodalomtudomány és Kritika), 448–455.

³ HÁSZ-FEHÉR Katalin, *Elkülönülő és közösségi irodalmi programok a 19. század első felében: Fáy András irodalomtörténeti helye*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2000 (Csokonai Könyvtár, 21), 57–67; GYAPAY László, *Viták a kritikus felhatalmazás körül* = *Historia Litteraria...*, i. m., 399–402.

⁴ KÖLCSEY Ferenc, *A' kritikáról*, KrL, 1833/2, 3.

⁵ FÜREDI Vida [KISFALUDY Sándor], *A' Recenziókról*, TudGyűjt, 1818/6, 5.

⁶ [KÖVY Sándor], *A' magyar törvénynek rövid summája: A' Gyermekek' számára*, Pozsony, Wéber Simon Péter, 1798, 59–60.

⁷ KÖLCSEY, *A' kritikáról*, i. m., 23–24.

⁸ HÁSZ-FEHÉR, i. m., 39–40, 51–52, 77.

⁹ Kis, i. m.

¹⁰ B-H, *Topographia Oppidi Miskóltz Historico Medica Auctore Samuele Benkó... Denuo edita cura Josephi Szathmáry. Miskoltzini Typis Michaelis Szigeti 1818. 8. 94.*, TudGyűjt, 1819/1, 66–74.

¹¹ ONDER Csaba, *A klasszika virágai: anthologia, praetexta, narrativa*, Debrecen, Kossuth Egyetemi Kiadó, 2003, 107–108.

¹² Kis, i. m., 4.

¹³ Vö.: ONDER, i. m., 95–96.

¹⁴ Kis, i. m., 5.

¹⁵ Uo., 1–2.

¹⁶ Δ, *Köteleztetik é a' Recensens magát megnevezni? 's helyes é őt erre szorítani*, TudGyűjt, 1823/5, 44.

¹⁷ Uo., 45.

¹⁸ Uo., 44.

¹⁹ Uo., 46–47.

²⁰ Kazinczy Ruszek Józsefnek, 1816. máj. 15. = KazLev, XIV, 192–193.

²¹ BAJZA, i. m., 53–54.

²² HÁSZ-FEHÉR, i. m., 78.

²³ Kazinczy Pápay Sámuelnek, 1811. márc. 11. = KazLev, VIII, 378; [KAZINCZY Ferenc], *Tövisék és virágok*, Sáros-Patak, Nádaskay András, 1811; HÁSZ-FEHÉR, *i. m.*, 74.

²⁴ Kazinczy Rummy Károly Györgynek, 1807. ápr. 7. = KazLev, IV, 549–550; Kazinczy Pálóczi Horváthnak, 1818. jan. 16. = KazLev, XV, 445.

²⁵ Berzsényi Kazinczynak, 1810. nov. 10. = KazLev, VIII, 169; Kazinczy Berzsényinek, 1811. jan. 10. = KazLev, VIII, 256.

²⁶ [KAZINCZY], *i. m.*, 36.

²⁷ Kazinczy Berzsényinek, 1811. jan. 10. = KazLev, VIII, 256; CZIFRA Mariann, *Az írás megmarad?: Kazinczy Ferenc és a Tövisék és Virágok = Leleplezett mellszobor: Nyomozások Kazinczy birtokán*, szerk. Uő, Bp., Gondolat, 2009, 99, 104; KAZINCZY Ferenc *Összes Költeményei*, s. a. r. GERGYE László, Bp., Balassi, 1998 (Régi Magyar Költők Tára XVIII. század, 2), 336.

²⁸ HÁSZ-FEHÉR, *i. m.*, 85.

²⁹ DEBRECZENI Attila, *Tudós hazafiak és érzékeny emberek: Integráció és elkülönülés a XVIII. század végének magyar irodalmában*, Bp., Universitas, 2009, 380–381.

³⁰ KAZINCZY Ferenc, *Szigvart Klastromi története. Fordítódott Németből Magyarra Bartzafalvi Szabó Dávid által. Nyomtatódott Posonyban Fűskúti Landerer Mihály költségével és betűivel 1787. = Első folyóirataink: Magyar Museum*, s. a. r., tan., jegyz. DEBRECZENI Attila, 2004 (Csokonai Könyvtár: Források, 11), I, 110.

³¹ KAZINCZY Ferenc, *Kisfaludy Sándor: Himfy' Szerelmei. A' kesergő szerelem, Pest, 1807. 306.*, AnnLitKunst 1809/2, 127–136; 1810/1, 233–236; 1810/3, 413–415; [Uő], *Tövisék...*, *i. m.*

³² Uő, *Recenzió Himfy szerelmei-ről* (Budán. 1807. A Magyar Kir. Universitas betűivel. I. könyv. XXIV. És 306 lap; II. könyv. 299 lap. 12 rétből) = Uő *Művei*, s. a. r. SZAUDER Mária, Bp., Szépirodalmi Könyvkiadó, 1979 (Magyar Remekírók), I, 746.

³³ CZIFRA, *Kazinczy Ferenc...*, *i. m.*, 127–134. A ritka kivételek egyike pl.: Y [KAZINCZY Ferenc], *Könyv-vi'sgálat. Merkwürdigkeiten des Königreiches Ungern...*, FelsőMoMin, 1825/6, 248–250.

